

D

ДИЗАЙН ПРОСТОРОВО- ПРЕДМЕТНОГО СЕРЕДОВИЩА

Ветоха-Копадзе Мирослава

асистент кафедри дизайну
та мистецтвознавства

Інститут культури Прикарпатського
національного університету
імені В. Стефаника

УНІФОРМА В ОСВІТНІХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ КІН. ХІХ – ПОЧ. ХХ СТ.

Анотація. У статті наведено основні види уніформи, притаманної освітнім закладам кін. ХІХ – поч. ХХ ст., викладено її історію, характеристику та аналіз конструктивно-технологічного устрою.

Ключові слова: однострій, дитячий костюм, громадсько-спортивні товариства

Анотация. Ветоха-Копадзе М. *Униформа в образовательных заведениях Украины кон. XIX - нач. XX в.* В статье приведены основные виды униформы, присущей образовательным учреждениям кон. XIX - нач. XX в., изложены их история, характеристика и анализ конструктивно-технологического уклада.

Ключевые слова: униформа, детский костюм, общественно-спортивные общества.

Summary. Vetoха-Kopadze M. *Uniforms in educational institutions of Ukraine late. XIX - beg. XX century.* The article presents the main types of uniforms of the educational institutions at the late XIX - beg. XX century, its history, characteristics and analysis of technological structure.

Purpose: To trace the origin and development stages of uniforms in the context of the formation of Ukrainian school education and the establishment of social and sporting societies in Ukraine at the late XIX - beg. XX century.

Keywords: dress, children dress, social and sports association.

Надійшла до редакції 28.10.2011

Постановка проблеми. На зламі двох століть українська свідомо інтелігенція змушена була вести наполегливу боротьбу проти режимів, який запровадили дві імперії (Російська та Австро-Угорська), за рівноправність української мови з мовами інших народів, за народну школу.

У цей час в різних містах України виникають освітні товариства «Громади». У 1905 році відновлюють свою роботу товариства «Просвіти», які боролися за реформу школи, за докорінні зміни у системі освіти, за поширення культури і знань серед народу. З ініціативи інтелігенції створюються товариства грамотності а саме: Харківське товариство грамотності (1896р.); Київське товариство грамотності; Волинське товариство грамотності (1901р.). Існували педагогічні товариства, зокрема «Руська школа» (1887р.) і Товариство імені Григорія Сковороди (1908р.). Вони відігравали вагомий роль у консолідації українського вчителства, у формуванні його національної свідомості, у залученні до боротьби за школу з різною мовою навчання.

Як наслідок, на початку ХХ ст. в Україні великого поширення набувають культурно-освітні заклади (народні будинки).

У першій третині ХХ ст. в Західній Україні було 6 державних українських гімназій та більше 2500 народних шкіл. Гімназії існували у Львові, Перемишлі, Коломиї, Тернополі та Станіславі. Крім державних шкіл, в Галичині засновувались громадські гімназії та учительські семінарії, діяли школи українського педагогічного товариства, навчальні заклади Сестер-Василіянок.

Найбільш доступними народно-просвітницькими закладами були недільні школи. Вони відігравали важливу роль в українському національно-культурному русі, оскільки запроваджували українську мову навчання і сприяли вихованню дітей у національному дусі.

Підсумовуючи вищезгадане, можемо чітко виокремити головні освітні заклади, що існували того часу. А саме: школи при «Громадах», школи організацій «Просвіти», гімназії, народні будинки (в яких відбувалися лекції, театралізовані вистави, читання) заклади при громадсько-спортивних товариствах, семінарії та недільні школи. Все це створило передумови для виникнення української форми в освітніх закладах.

Мета статті: прослідкувати етапи зародження та розвитку уніформи в контексті становлення системи української шкільної освіти та заснування громадсько-спортивних товариств в Україні кін. ХІХ – поч. ХХ ст.

Результати дослідження. Становлення уніформи в українських освітньо-громадських організаціях необхідно розглядати в контексті наявних аналогів форми в тогочасних освітніх закладах країн Європи (Польщі, Австро-Угорщини, Англії) та Росії, а також в межах загальноприйнятих тенденцій в моді кін. ХІХ - поч. ХХ ст. Загалом, у цей період велику увагу приділяли дитячому костюму. Періодичні видання друкували рисунки повного асортименту дитячого одягу [рис. 1].

Протягом століття він зазнав значних змін. Насамперед через моду на військову освіту серед дітей знатних родин. Саме тому батьки почали одягати хлопчиків у костюми, які нагадували військовий або морський однострій. Так у середині ХІХ ст. зароджується дитячий «матроський костюмчик», що проіснував до середини ХХ ст. Зміни також відбулися в одязі для дівчаток, склад-

Рис. 1. Дитячий костюм 1912 р.

Рис. 4. Уніформа гімназисток поч. XX ст.

Рис. 2. Мундир гімназиста (зліва).
1890 р.

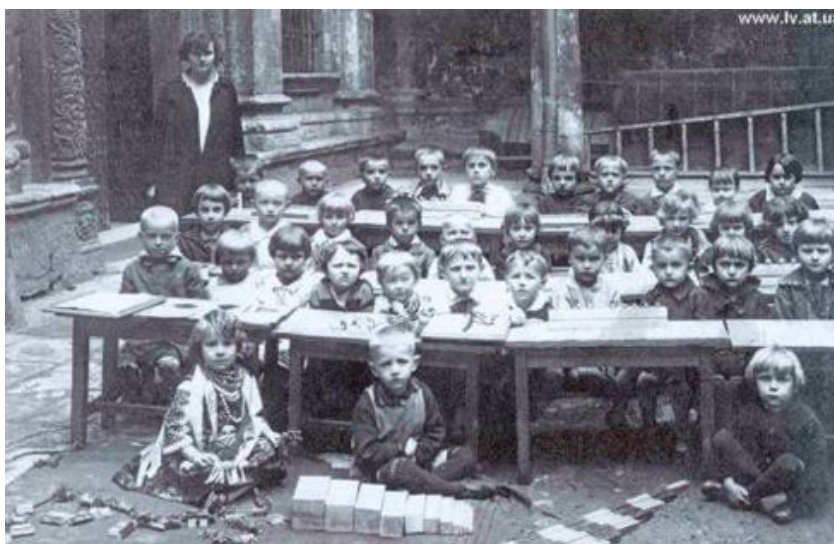

Рис. 5. Недільна школа

Рис. 3. Гімназистки до 1910 р.

Рис. 6. Уніформа членів пластової організації 1921 р.

ні конструкції замінили практичним кроєм, одяг набув рис «дитячості». (Попередні десятиліття дитячий одяг мав вигляд зменшеної копії костюмів для дорослих).

Стилістика костюма для дівчаток нагадувала матроської стрій, тобто простежувалася традиція до уніфікації, що була притаманна й у вбранні для хлопчиків. Загалом, в основу одягу для дітей, що навчалися в школах, гімназіях, училищах, лягли тенденції, що простежувались у дитячій моді кін. XIX - поч. XX ст.

Великого значення уніформа набула в навчальних закладах Російської імперії. Діти носили форму не тільки під час навчального процесу, але й у вільний від навчання час. Одяг гімназиста в Російській імперії виглядав таким чином: мундир з чорного сукна (темно-зеленого) з однобортною застібкою на вісім гудзиків (гудзики з металу жовтого кольору); комір-стійка із закругленими кінцями, з клапаном на комірці червоного кольору, шириною в стійку та довжиною до переднього краю погона. На клапані — золота петлиця. В кишенях клапани відсутні. Штани чорного кольору з лакованим ремнем та пряжкою, на якій викарбовували номер гімназії. Головним убором був кашкет із гербом закладу [рис.2].

У дівчат-гімназисток була святкова та повсякденна форма одягу. Повсякденна форма складалася із сукні, розширеної донизу, та фартуха. Застібка на гудзики розміщувалась спереду або позаду. Рукави були прямого покрою, призібрані на манжет. Горловина плаття мала круглу форму, а також могла завершуватися відкладним коміром або стійкою. Зверху на сукню гімназистки одягали фартух [рис.3,4]. Святкова форма складалася з буденної сукні та фартуха білого кольору, пелерини або коміру, що був оздоблений воланами та мереживом. Колір уніформи визначався статутом закладу.

Форма в українських гімназіях розвивалася за схемою європейської та російської уніформи. Проте, зберігаючи конструктивно-технологічні, стилістичні риси, під впливом соціокультурних процесів кін. XIX - поч. XX ст. однострій набуває національного спрямування.

Уніформа українського гімназиста складалася з мундира, сорочки, штанів, ременя, та головного убору. Мундир — приталеного силуету з однобортною застібкою, комір — стійка або відкладний. Сорочка — біла, бавовняна прямого крою. Штани чорного кольору. Під час урочистих подій одягали вишиту сорочку. В верхній частині рукава нашивали відзнаки. Колір уніформи залежав від статуту гімназії. Одяг гімназистки складався зі сукні та фартуха. В українських гімназіях він мав риси народного вбрання.

Поряд з гімназіями працювали недільні школи, відвідувачами яких були переважно малозабезпечені версти населення. Тому форма одягу тут була довільною [рис.5]. Досліджуючи архівні джерела, можемо простежити тенденцію «народності». У кожного відвідувача в одязі простежуються елементи народного вбрання або декору, що можна вважати елементом уніфікації в тому чи іншому освітньому закладі.

Наприкінці XIX - поч. XX ст. вагомий вплив на розвиток Українського національного життя мали громадсько-спортивні товариства «Сокіл», «Січ», «Пласт». Усі вони використовували у своїх одностроях вишиті сорочки.

Січовий однострій був наближений до козацького, існували відзнаки. Це були кольорові стрічки, які

носили через праве плече на ліве стегно. Стрічка звичайного члена „Січі” була темно-червоного (малинового) кольору, шириною 10 см. Стрічки представників старшини були такими ж широкими.

Стрічка кошового була синьо-жовтою, осавула — синьою з жовтими смужками по боках, шириною 1,5 см. Стрічка писаря була синьо-червоною, скарбника — жовто-червоною, чотарів — червоною зі смужками. Усі стрічки були з гарної міцної вовни з написом „Січ”.

Спільна „Січ” мала обов’язково дотримуватися народного одягу свого села. На капелюсі чи шапці кожний „Січовик” повинен був мати червоне перо, пришилене січовою металевою зорею.

Як жіночий однострій січовички використовували народні вбрання, тільки під час Січових Свят до них додавалася малинова стрічка з написом „Січ”, що дуже добре вирізнялася на народному одязі.

У 1910–1920 роках в Галичині починає розвиватися „скаутський” рух. Перші польські скаутські дружини виникають при товаристві „Сокіл-Матір”, яке обмундировувало їх за зразком англійських традицій. Чоловічий парадний однострій включав сорочку, краватку, короткі штани, гетри, взуття. Для парадного вбрання використовувався звичайний піджак.

Однострій українських пластунів був прийнятий за пропозицією Думи (Зиновія) у 1913 році. До нього належали поколінні штани, наплічник, пляшка, палиця [рис.6].

Дещо пізніше створюються нові спортивні українські організації повоєнної доби: „Луг” та „Братство”. Однострій „луговика” складався з довгих штанів, черевиків, „гімнастерки” з двома кишенями і коміром з воланами, кашкета та ременя. Керівництво „лугових” організацій у містах та провінції приділяло значну увагу всім деталям одягу. В часи діяльності „Лугу” було перероблено вбрання для жінок. Жіночі костюми для вправ виглядали як вишиті стилізовані жіночі сорочки з запаскою.

Підсумовуючи викладені факти, можемо зробити **висновок**, що просвітницький рух в Україні кін. XIX – поч. XX ст. створив умови для виникнення спеціальної учнівської форми в усіх освітніх навчальних закладах, а розвиток української уніформи став однією з важливих ознак національної належності, етнічної самосвідомості нашого народу.

Література:

- Український народний одяг XVII – початок XIX ст. в акварелях Ю. Глоговського. – К.: Наукова думка, 1988.
- Глоговський Ю. Український народний одяг XVII – поч. XIX ст. в акварелях. – К., 1995.
- Розвиток народної освіти і педагогічної думки на Україні (X – поч. XX ст.) / За ред. М. Д. Ярмаченка. – К.: Радянська школа, 1991.
- Нога О. Світ Львівського спорту 1900–1939. – Львів, 2004.
- Проблеми дизайну в костюмі. – М., 1992.
- Расине О. Иллюстрированный атлас истории моды. – М., 2008.
- Спортивне Товариство «Україна» // Львівські вісті. – Львів, 1942.
- Стамеров К.К. Нариси з історії костюмів / Художник М. Н. Грох. – К.: Мистецтво, 2007.
- Любар О. О., Стельмахович М. Г., Федоренко Д. Т. Історія української школи і педагогіки: Навч. посіб./ За ред. О. О. Любара. – К.: Знання, 2003.
- Славінська А. Л., Дубінович О. Г., Мица В. В. Використання елементів українського народного костюму при розробці чоловічого форменого одягу // Вісник Технологічного університету Поділля. Технічні науки. – 2003. – №1. – С. 53 – 55.